

ΤΟ
ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ
ΥΠΟ
FRANZ BOEHM

Εἰς τὴν ἀντίστασιν τοῦ δποίου δοκιμάζομεν τόσον τὴν δύναμιν δσον καὶ τὴν ἀδυναμίαν ἡμῶν, εἶναι δ μόνος «δυνατὸς» καὶ τῷ ὅντι «ἀληθῆς» χόσμος. ἀποτελεῖ πλάνην, πρὸς ᾧ λίαν εὐκόλως παρασύρει ἡμᾶς δ καθ' ἡμέραν βίος μὲ τὰς φροντίδας του. Δι' οὐδεμίαν ἵσως ἐποχὴν ἥτο διάγνωσις τῆς τοιαύτης πλάνης τόσον δυσχερής, δσον δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, τοὺς δποίους ἥ ἀδυσωπήτως ἔξαπλουμένη τεχνικὴ καὶ μηχανικὴ τῆς ζωῆς ἡνάγκασεν, νὰ ὑποκύψωμεν πρὸ τῆς σκληρᾶς ἀνάγκης τῆς «πραγματικότητος». Ή ἀρροντις ἐκείνη πίστις τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἥ δποία ἐνόμιζεν, δτι ἥδύνατο νὰ ὑποσχεθῇ ἐπίγειον παράδεισον ἐπὶ τῇ βάσει καθυποτάξεως τῆς φύσεως διὰ τῆς λογικῆς, ἀπώλεσεν ἥδη ἀπὸ πολλοῦ τὴν γοητείαν καὶ ἐλκυστικήν της δύναμιν· τὸν ἐνθουσιασμὸν δὲ τῶν μεγάλων ἐφευρετῶν ἐπηκολούθησεν δ μυριότροπος πόνος ἐκείνων, οἱ δποῖοι σήμερον, σκληρᾶς ἀγωνιζόμενοι, ὑπεραμύνονται τῆς ἀπλῆς ὑπάρξεως τῆς ζωῆς των. Εἶναι λοιπὸν ἀκατανόητον, διατὶ δι' ἐποχή μας διιλεῖ μετὰ δέους ἥ ἵσως καὶ μετὰ δεισιδαιμονος σεβασμοῦ περὶ τῆς πραγματικότητος ἐκείνης, ὑπὸ τὴν ἔξδυσίαν τῆς δποίας αἰσθάνεται ἐαυτὴν ὑποκύπτουσαν, ἐκείνης, ἥ δποία δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ πάντα πόθον ἥ νὰ ἀρνηθῇ τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ;

Εἶναι ἀληθὲς, δτι σήμερον ἐκ πρώτης ὄψεως ἔχει τις τὴν ἐντύπωσιν, ὡς ἐὰν δὲν ὑπῆρχε χῶρος πλέον ἐν τῇ ζωῇ ἡμῶν εἰ μὴ διὰ πράγματα ἀποσκοποῦντα τὴν πρακτικὴν ἐπιτυχίαν καὶ τὸ οἰκονομικὸν κέρδος, ἐν ὃ αἱ πράγματι πνευματικαὶ δοπαὶ φαίνονται ἔξωθούμεναι εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς ζωῆς μας. Εἰδικώτερον ὡς πρὸς τὴν τέχνην, δι' ἣς παρωχημέναι ἐποχαὶ ἔξεδήλωσαν τὴν βαθυτάτην αὐτῶν οὖσίαν καὶ ἀνεῦρον τὸ ἀληθὲς κέντρον τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, αὕτη κατήντησε σήμερον διὰ τοὺς πολλοὺς ἀπλῶς ὡραῖον τι πλαισιον τοῦ καθ' ἡμέ-

ραν βίου, ἀφελής τις παιγνιώδης ἀπασχόλησις μετὰ τὴν καθημερινὴν ἔργασίαν. Ὡς τέχνη δὲν φαίνεται νὰ ἀνακύπτῃ ἐκ τῆς ζωῆς μας ὡς ἀναγκαῖα τις ἔκφρασις αὐτῆς· φαίνεται ἀπλῶς προσερχομένη ἔξωθεν πρὸς τὴν ζωήν μας, ὡς κόσμημα, τὸ δποῖον δύναται νὰ φέρῃ καὶ νὰ ἀποθέτῃ τις κατὰ βουλησιν.

Κατέναντι τῆς μογμερείας καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ζωῆς, αἰώνιον καὶ ἀπαράγραπτον καθῆιον τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ εἶναι νὰ προκαλῇ τὴν γνῶσιν καὶ ἀναγνώρισιν τοῦ κύσμου ἐν τῇ ὅλότητι αὐτοῦ, νὰ ἀποστοβῇ τὴν ὑπὸ τῆς ὑπεραυξήσεως τοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τὰ καὶ ἴδιαν προβλήματα προκαλουμένην ἀπαθλίωσιν τῆς ζωῆς καὶ νὰ προασπίζῃ ἀμερολήπτως τὰ δικαιώματα πασῶν τῶν ἀξιῶν. Ὁ, τι ἐν τῷ βίῳ ἐπιτυγχάνεται μόνον εἰς ἔξαιρετικὰς στιγμὰς, ἐμφανιζόμενον καὶ τότε μόνον ὡς προσπέλασις ἐνὸς ἐς ἀεὶ ἀπομεμάκρυσμένου ἰδεώδους, τοῦτο ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τὴν ἀναγκαῖαν προϋπόθεσιν τῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας, δηλ. τὴν ἀθιλογίαν πασῶν τῶν διαστάσεων καὶ τῶν δυνατοτήτων διαμορφώσεως τοῦ συνειδότος ἥμῶν. Καὶ ναὶ ἵεν ἡ ζωὴ ἐπιχειρεῖ πάντοτε νὰ ἀσκήσῃ βίαν κατὰ τῆς ἀρμονίας ταύτης, ἀπαιτοῦσα παρ' ἐνὸς ἐκάστου ἀνθρώπου, κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἴδιων αὐτοῦ κλίσεων καὶ ἵκανοτήτων, ὥτι ἀκριβῶς αὐτὸς καὶ οὖδεὶς ἔτερος δύναται νὰ προσφέρῃ, ἀλλ' ἡ φιλοσοφία κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῆς εἶναι διαλογισμὸς ἐπὶ τῆς ἴδεολογικῆς συγκυρτήσεως τοῦ συνειδότος καὶ τῶν αἰωνίων αὐτοῦ κριτηρίων, ἐφ' ᾧ πᾶν τὸ πραγματικὸν μετρᾶται καὶ δι' ᾧ δύναται τοῦτο νὰ δικαιωθῇ. Τὸ ὅτι ἡ φιλοσοφία θέλει νὰ ἔννοησῃ μίαν ἐκάστην τάπιν τοῦ συνειδότος ἐν τῷ ἴδιαιτέρῳ αὐτῆς δικαιώματι, τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ἀνάστροφον ὅψιν τῆς ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας ἀξιουμένης δλοκληρώσεως· ἡ φιλοσοφία θεμελιοῦ αὐτόχρημα τὴν ἀρμονίαν τοῦ συνειδότος, διακρίνουσα ἐν αὐτῷ οὐχὶ πολλότητα διασπωμένην εἰς πρὸς ἄλληλα ἀδιάφορα στοιχεῖα, ἀλλὰ πολλότητα τοῦ λόγου ἐπανάγουσαν εἰς τὴν ἑνότητα αὐτοῦ. Ὅποθέτομεν, ὅτι διὰ τῶν γενικῶν τούτων παρατηρήσεων κατέστη ἡδη ἀντιληπτὸν τὸ θεμελιῶδες πρόβλημα τῆς αἰσθητικῆς ὡς τῆς φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης τῆς τέχνης. Τὸ περὶ οὗ δ λόγος πρόβλημα οὖδὲν ἔτερον ἔστιν ἡ τοῦτο ἡ φιλοσοφικὴ θεμελίωσις τῆς αὐτοτελείας καὶ ἀνεξαρτησίας τῆς τέχνης ἀπὸ πασῶν τῶν λοιπῶν περιοχῶν τῆς ζωῆς. Μολονότι εὐλόγως χαρακτηρίζομεν τὸ πρόβλημα τοῦτο ὡς «θεμελιῶδες», ἐν τούτοις, ἀπὸ ἰστορικῆς ἀπόψεως ἔχεται ζό-

μενον, εἰσῆλθε τοῦτο τελευταῖον εἰς τὸν κύκλον τῶν αἰσθητικῶν ἔρευνῶν καὶ μόνον τὸ γνωσεολογικὸν ἔργον τοῦ Kant κατέστησε κατ' ἀρχὴν δυνατὴν τὴν λύσιν του. Παρὰ *Πλάτωνι* τὰ προβλήματα τῆς αἰσθητικῆς ἐμφανίζονται ἀρρήκτως συνδεδεμένα πρὸς τὰ προβλήματα τῆς ἐμπειρικῆς καὶ τῆς νοητῆς πραγματικότητης. Παρ' Ἐριστοτέλει τὸ καλλιτεχνικὸν γίγνεσθαι χοησιμεύει πρὸς διαφώτισιν τοῦ μεταφυσικοῦ κοσμικοῦ γίγνεσθαι. 'Ο *Πλωτῖνος*, ὅστις ἔξ ὅλων τῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος ἀφιέρωσεν εἰς τὰ προβλήματα τῆς αἰσθητικῆς τὴν εὑρυτέραν ἔρευναν, θεωρεῖ ἐπίσης τὸ «καλὸν» ως τὸν δρόμον, ὅστις ἄγει πρὸς τὸν ὑπὸ τῆς κοσμοθεωρίας του ἐπιδιωκόμενον μεταφυσικὸν θρησκευτικὸν σκοπόν. 'Ο χριστιανικὸς *Μεσαίων* θὰ ἔθεωρει «αὐτόνομόν» τινα τέχνην ως παράδοξον ἀξίωσιν, περίπου ως βλασφημίαν. 'Ο μεσαιωνικὸς ἀνθρωπὸς δὲν ἥδυνατο νὰ θεμελιώσῃ τὴν τέχνην εἰ μὴ θεολογικῶς, ὅπως ἐπραξει τοῦτο καὶ διὰ πάσας τὰς λοιπὰς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς. 'Ι γαλλικὴ καὶ γερμανικὴ ἐποχὴ τοῦ διαφωτισμοῦ ἔξελαβε τὴν τέχνην ως προβαθμίδα τῆς θεωρητικῆς ἀληθείας καὶ ως εἰκονογραφημένον ἔγχειρίδιον ἥθικῆς διὰ τὴν ἥθικὴν διαπαιδαγώγησιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ τέχνη ὁφειλε νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν γενικὴν διαφωτιστικὴν δρᾶσιν καὶ μόνον ἐφ' ὅσον ἀνεδεικνύετο ἵκανη πρὸς τοῦτο, ἥδυνατο νὰ δικαιωθῇ ἡ ὕπαρξίς της εἰς τὰ δύματα τῆς λίαν φιλομαθοῦς ταύτης ἐποχῆς.

Διὰ νὰ προπαρασκευασθῇ τὸ ἔδαφος πρὸς θεμελίωσιν καλλιτεχνικῆς αὐτονομίας ἥτο πρωτίστως ἀναγκαῖον, ὅπως παραμερισθῇ ἡ ὑπεροχή, διὸ ἡς ἔθεωρει πεπροικισμένην τὴν πραγματικότητα—εἴτε ἐν τῇ ἐμπειρικῇ, εἴτε ἐν τῇ μεταφυσικῇ τῆς λέξεως ἐννοίᾳ—ἡ προκαντιανὴ διανόησις. Πράγματι ἀνάγονται πάντα τὰ ἐν τῇ προκαντιανῇ αἰσθητικῇ ως θεμελιώδη θεωρούμενα προβλήματα εἰς τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τέχνης καὶ πραγματικότητος. Εἴτε ἀξιώσωμεν παρὰ τῆς τέχνης τὴν ὅσον τὸ δυνατὸν πιστωτέραν ἀπομίμησιν ἢ τὴν ἀνύψωσιν τῆς πραγματικότητος, εἴτε ἀξιώσωμεν παρ' αὐτῆς, ὅπως παρέχῃ πλήρη χαρακτηριστικὴν εἰκόνα πασῶν τῶν πραγματικῶν λεπτομερειῶν ἢ ἴδαινικὴν μεταρρίσωσιν τῆς ἐμπειρικῆς πραγματικότητος, πᾶσαι αἱ ἀξιώσεις αὗται συμπίπτουν εἰς τοῦτο, ὅτι ἐμφανίζουν τὴν τέχνην συναγωνιζομένην τὴν πραγματικότητα, καὶ θεωροῦν τὴν πραγματικότητα ως ἀπαραίτητον κριτήριον, πρὸ τοῦ ὅποίου ὁφείλει νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ὕπαρξίν της. Ἡ

παλαιὰ παράδοσις περὶ Ζεύςιδος καὶ Παρθασίου ἀναμασσᾶτα., κατὰ τὴν Ἰταλικὴν ἴδιᾳ ἀναγέννησιν, κατὰ κόρον, αὐτῇ αὕτῃ δὲ ἡ νεωτέρα κριτικὴ τῆς τέχνης, ἡ ὄποια, ἔξαιρέσει τυχαίων τινῶν περιφρονητικῶν παρατηρήσεων περὶ τῆς μετακαντιανῆς αἰσθητικῆς, οὐδὲν σημεῖον γνωσμίας πρὸς ταύτην προδίδει, λέγει κατὰ βάθος καὶ σήμερον ἀκόμη, διὸ ἄλλων ὅμως λέξεων, τὰ αὐτά, ὅταν νομίζῃ, ὅτι λέγει τι σπουδαῖον. Ἡ θεωρία ἴδιως τῆς καλλιτεχνικῆς φιλοσοφατίας, ἥτις, ἐκπρευθεῖσα κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα ἐκ Γαλλίας, Ἐπηρελώθη ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ «impressionismus» ὃς πανευρωπαϊκὴ περὶ τέχνης ἀντίληψις, δὲν σημαίνει εἰ μὴ παλινόρθωσιν τῆς προκαντιανῆς θέσεως τῶν περὶ τέχνης προβλημάτων, ἀναζωγόνησιν προκαταλήψεων φιλοσοφικῶν ἀβασίμων, αἵ τινες πρὸ πολλοῦ ἐπέβησαν ἐκ ποδῶν, μοναδικὸν καὶ μέγαν ἀναχρονισμὸν κοσμοτερρικῆς σημασίας. Τοῦτο δυνάμεθα καὶ ὀφείλομεν πρὸς τὸ συμφέρον ἀκριβῶς καὶ πρὸς διαφωτισμὸν τοῦ φιλοσοφικοῦ προβλήματος μετὰ πάσης κίλιψινεας· νὰ τονίσωμεν, χωρὶς ὅμως νὰ παραγγωρίσωμεν καὶ τὰς μεγάλις δημιουργίας τῆς τέχνης τοῦ «impressionismus». Η γελοσοικὴ περὶ τέχνης ἐπιστήμη δὲν ἔχει βεβαίως νὰ ἀντιτάξῃ τι κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ ἐπαφῆς τῆς τέχνης πρὸς τὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς· ὁ πόλις μάλιστα πρὸς τοιαύτην τινὰ ἐπαφὴν εἶγαι δυνατὸν εἰς ἐποχὰς ουμβιατικῶς φιλαρέσκου καὶ ἐσωτερικῶς κενῆς καταστάσιης ἀσκήσεως τῆς τέχνης νὰ γιγαντωθῇ μέχρι τοιούτου σημείου, ὥστε δεδικασιολογημένως νὰ θεωρῇ τις τὸ ἀνωτέρω ζήτημα ὡς τὸ θεμελιῶδες πρόβλημα τῆς τέχνης. Αἱ ἵστορικαι συνθῆκαι τῆς εὐρωπαϊκῆς τέχνης ἐξ ὧν ὁρμήθη ὁ «impressionismus» διὰ νὰ ἀνέλθῃ μέχρι τῆς παγκοσμίου ισχύος του, δικαιώνουν, ἀρκούντως τὴν «ἰμπρεσσιονιστικὴν» ταύτην θέσιν τοῦ προβλήματος. Δὲν πρέπει ὅμως ἔξι ἄλλου νὰ λησμονῶμεν, δτὶ ἡ τέχνη τοῦ «impressionismus» ὑπῆρξε καὶτι ἀσυγκρίτως ἀνώτερον ἔκείνου, ὅπερ θὰ ἀπετέλει ἡ πραγματοποίησις τοῦ θεωρητικοῦ αὐτῆς προγράμματος, ἀφ' οὗ ἄλλως τε διέσπασεν ἀνενδοιάστως τὴν στενότητα τῆς ἐφ' ἵς ἐβασίσθη αὕτη ἐννοίας τῆς πραγματικότητος, καταστᾶσα κατ' αὐτὸν καὶ μόνον τὸν τρόπον ἱκανή, ὅπως καταλήξῃ εἰς ἀληθῶς καλλιτεχνικὰ δημιουργήματα. Ἱστος μετὰ λόγου διατυποῦται ὁ ἵσχυρισμός, δτὶ οἱ θεωρητικοὶ τῆς τέχνης τοῦ «impressionismus» εἶναι οἱ διλιγότερον κατανοήσαντες τοῦτον, καὶ δτὶ πᾶσαι αἱ ἀληθῶς μεγάλαι δημιουργίαι τῆς καλλιτεχνικῆς ταύτης

· ἐποχῆς ἥλιθον εἰς φῶς οὐχὶ διὰ τοῦ θεωρητικοῦ προγράμματος, ἀλλὰ παρὰ τὸ θεωρητικὸν αὐτῆς πρόγραμμα, τὸ ὅποιον ἔστημαις κατ' ἀρχὴν παραγνώρισιν τῆς οὖσίας καὶ τῆς ἴδιορυθμίας τῆς τέχνης.

Ἐλπίζομεν νὰ καταστήσωμεν περισσότερον νοητὴν τὴν θεμελιώδη σημασίαν τοῦ τρόπου, καθ' ὃν θέτομεν ἡμεῖς τὸ ζήτημα, παρακολουθοῦντες τὴν τελευταίως ἐκλείψασαν μօρφὴν τῆς εὑρωπαϊκῆς τέχνης, παρὰ ἀναπτύσσοντες τὸ ζήτημα κατὰ τρόπον καθαρῶς ἀφηρημένον καὶ συνεπῶς οὐχὶ ἴστορικόν. Εἰς τοῦτο βοηθοῦμεθα ὥπο τῆς λίαν ἐκρωτὸς γεννηθείσης ἀντιθέσεως τοῦ «expressionismus» ποὺς τὸν «impressionismus», ἀντιθέσεως, ἦ δοιαὶ—νομίζομεν—μόλις πρὸ ὅλίγου ἥρχισεν ἀσκοῦσα τὴν καλλιτεχνικὴν αὐτῆς ἀποστολήν, μολονότι ὁ ὅρος «expressionismus» ἀνήκει ἥδη εἰς τὸ παρελθόν. Βοηθοῦμεθα δὲ ὑπὸ αὐτῆς, διότι ἡ ἀντίθεσις αὗτη ἐκπορεύεται κατὰ βάθος ἐκ τῆς αὐτῆς τάσεως, ἦν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα ἐπιθυμοῦμεν νὰ δικαιολογήσωμεν φιλοσοφικῶς. Ὁ «expressionismus» εἶναι ἀπηλλαγμένος τῆς προγραμματικῆς σαφηνείας τῶν θεωριῶν τοῦ «impressionismus», κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ τῆς ἀφορήτου στενότητος τῆς κομματικῆς δρθιδοξίας· τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτοῦ ἔνωντει ἡ πίστις εἰς τὸ πρωτογενὲς καὶ ἀπεριόριστον δικαίωμα τῆς τέχνης, τὸ ὅποιον διλιγώτερον παντὸς ἄλλου ἦ πραγματικότης καὶ αἱ ἐμπειρικαὶ αὐτῆς ἀξιώσεις θὰ ἥδυναντο νὰ περιορίσουν. Τὸ δικαίωμα τῆς τέχνης ἔκτείνεται μέχρι τῶν ὅρων τῆς δημιουργικῆς^θ αὐτῆς δυνάμεως· τὴν δημιουργικὴν αὐτῆς λειτουργίαν ὀφείλει μόνον εἰς ἑαυτὴν καὶ τὴν ἔκτιμην κατὰ τὸ ἴδιον ἑαυτῆς μέτρον. Ταύτην περιορίζει ἡ ἴδια αὐτῆς οὖσία καὶ οὐχὶ ἔνος τις νόμος· σκοπός της εἶναι αὐτὴ αὐτὴ καὶ μόνη. Ἐὰν μάλιστα ἡ λέξις «σκοπὸς» σημαίνει κάτι κείμενον πέραν τοῦ δρόμου, δστις ὅδηγει πρὸς αὐτόν, τότε ἦ τέχνη ἀπολύτως οὐδένα σκοπὸν ἔχει· ἀναπαύεται ἐν ἑαυτῇ ὡς ἴδιαίτερος αὐτάρκης κόσμος ἦ καὶ ἔτι πλέον, εὑρίσκεται πάντοτε εἰς τὸν σκοπόν της.

Ὁ «expressionismus» ἐπιτρέπει ἔρμηνείαν ἀνυψοῦσαν αὐτὸν πολὺ ὑπεράνω τῶν τυχαίων περιστατικῶν ἀντιθέσεως προσδιωρισμένης ὥπο ὅρων ἴστορικῶν. Οὕτος ἀποτελεῖ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς αἰωνίας ἔκείνης ἀντιθέσεως, δι' ἣς τὸ καλλιτεχνικὸν συνειδὸς προασπίζει τὴν ἀπρόσβλητον αὐτονομίαν του κατὰ πάσης προσπαθείας οἷουδήποτε ἐτερογενοῦς καθορισμοῦ τῆς οὖσίας καὶ τῶν σκοπῶν τῆς τέχνης. Ὁ «expressionismus» διορᾷ τὴν οὖσίαν τῆς τέχνης οὐχὶ εἰς

τὴν ἔξαρτησιν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς, οὐχὶ εἰς δὲ τι παραδέχεται αὐτη ἔξωθεν, ἀλλ' εἰς δὲ τι ἀφ' ἑαυτῆς δημιουργεῖ. Ἐννοεῖται, ὅτι ἡ τέχνη καὶ ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ αὐτῆς ταύτῃ μένει ύλικῶς δεσμευμένη· τὰ τεχνικά της μέσα φρύνεται αὐτη ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, ώς περιεχόμενον δὲ αὐτῆς χρησιμεύει δλόκληρος ἢ ζωὴ ἐν τῇ πλήρει νοημάτων πραγματικότητι αὐτῆς· δὲ «expressionismus» παραβλέπει θεωρίας, ώς μὴ ὀφειλεν, ἀνενδοιάστως τὴν πλευρὰν ταύτην τῆς τέχνης, περιπτών εἰς μονομέρειαν, ἵνα ὀφείλει νὰ ἀποφύγῃ ὁ φιλοσοφικὸς διαλογισμός· πάντως δὲ δοσον διαγιγνώσκει ὁ «expressionismus» τὸ θεμελιώδες πρόβλημα τῆς αἰσθητικῆς ώς πρόβλημα μορφῆς καὶ παρέχει εἰς τὴν ύλην καλλιτεχνικὸν δικαίωμα ύπαρξεως μόνον διὰ τῆς μορφῆς καὶ ἐν αὐτῇ, προσεγγίζει τὴν φιλοσοφικὴν θέσιν τοῦ προβλήματος πολὺ περισσότερον ἢ ὁ ως πρὸς τὴν μορφὴν ἀδιαφορῶν «impressionismus», ὃστις μὴ διαβλέπειν ἐνταῦθα πρόβλημά τι, ἀδυνατεῖ νὰ ἐννοήσῃ τὸ ὑπὸ αὐτοῦ μονομερῶς συλλαμβανόμενον πρόβλημα τῆς ύλης, διότι ἀκριβῶς τοῦτο κατ' ἀνάγκην, φιλοσοφικῶς θεωρούμενον, μετατρέπεται εἰς πρόβλημα μορφῆς. Διὰ τῶν ἀνωτέρω ἐπεχειρήσαμεν τὴν ἀναγωγὴν τοῦ ιστορικῶς δεδομένου ἀνταγωνισμοῦ τῆς ἐποχῆς μας εἰς τὴν ἐννοιολογικὴν αὐτοῦ συγκρότησιν, εἰς τὴν αἰωνίαν οὕτως εἰπεῖν μορφὴν αὐτοῦ, ὥφερ ἵνα καθίσταται οὗτος ἀντικείμενον φιλοσοφικῆς ἔρευνης.

Διὰ νὸς ἐκμηδενισθοῦν φιλοσοφικῶς τὰ πρωτεῖα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, μίτινα εἶναι αὐτονόητα διὰ τὸ προεπιστημονικὸν συνειδός—συνειδός, δπερ ἀποδεικνύεται ώς προεπιστημονικὸν ἀκριβῶς διότι θεωρεῖ ταῦτα αὐτονόητα—, δέον νὰ ἔρευνήσωμεν τοὺς λόγους, ἐιρ̄ ὥν βασίζει ὁ αἰσθητὸς κόσμος τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ περὶ ἀπολύτου ίσχυος.

Ο παλαιὸς καὶ νεώτερος δογματισμὸς προϋπέθεσε σιωπηρῶς τὸν αἰσθητὸν κόσμον ώς ἀμέσως «δεδομένον», δηλ. ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ συνειδότος ἡμῶν, ώς κόσμον, πρὸς δὲν αἱ λειτουργίαι τῆς διὰ κατηγοριῶν νοήσεως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔλθουν εἰς σχέσιν ἄλλην, πλὴν τῆς σχέσεως τῆς παθητικῆς ἀποδοχῆς. Ἡ διανόησις δέον κατὰ ταῦτα νὰ ἀρκῆται μόνον εἰς τὸ νὰ ἀποδέχηται τὰ «δεδομένα» ἢ—γνωσκολογικῶς διατυποῦντες τὸ πρᾶγμα—εἰς τὸ νὰ ἀπεικονίζῃ τὴν πραγματικότητα. Ο προσιδιάζων εἰς πᾶσαν δογματικὴν φιλοσοφίαν πραγματικότητα, ἔγκειται ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ αὐτῆς, δπως νοήσῃ ώς πρόβλημα οὐχὶ μόνον τὴν γνῶσιν τῆς πραγματικότητος, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν πραγ-

ματικότητα. Ἡ «ἀκρισία» τοῦ δογματισμοῦ συνίσταται εἰς τοῦτο· δτι θεωρεῖ ἀλογίστως τὴν πραγματικότητα ὡς τὴν τελευταίαν καὶ εἰς οὐδὲν πρωτογενέστερον στοιχεῖον ἀναγομένην προϋπόθεσιν, παραιτούμενος οὗτῳ πάσης γνωσεολογικῆς ἔξηγήσεως καὶ δικαιώσεως τῆς πραγματικότητος. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἐνεφανίσθη ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἴστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας ὡς σοβαρώτατον εἰς συνεπίας καὶ ἐπανιστατικώτατον τὸ γεγονός, ἥτις ὁ Καντ μετέβαλε τὸ τυπολογικὸν πρόβλημα τῆς γνώσεως εἰς ὑπεραισθητῶς λογικὸν πρόβλημα τοῦ ἀντικειμένου τῆς γνώσεως, ἀπομακρύνας τὸ χάσμα, ὅπερ ὑφίστατο μεταξὺ προτύπου καὶ ἀντιτύπου, συμπεριλαβὼν οὕτω τὸ ἀντικείμενον τῆς γνώσεως, δηλ. τὴν πραγματικότητα, εἰς τὴν λογικὴν σφαῖραν. Τὸ κατὰ Καντ ἀντικείμενον δὲν ἀκινητεῖ ἐν ἀποστιλήτῳ ἀνεξαρτησίᾳ πέραν τῶν θεωρητικῶν λειτουργιῶν, ἀλλ᾽ ὅφειλε τὴν ἰδιότητα αὐτοῦ ὡς ἀντικείμενον—ἀποκλειστικῶς εἰς ὕρισμένην «ἐνέργειαν τοῦ λόγου», δι᾽ ἣς ἐφαρμόζει οὗτος τὴν θεωρητικὴν κατηγορίαν ἐπὶ τῆς αἰσθητῆς ὕλης. Ως ἀλιθὴς λοιπὸν προϋπόθεσις τῆς γνώσεως χρησιμεύει οὐχὶ πραγματικότης τις ἀμέσως δεδομένη, ἀλλ᾽ ὡλη τις αἰσθητή, ἥτις προσφέρεται εἰς τὴν θεωρητικὴν μορφήν, καὶ αὐθόρυμητός τις θεωρητικὴ μορφή, ἥτις κατευθύνεται πρὸς τὴν ὕλην ταύτην, ἵνα τῇ βοηθείᾳ αὐτῆς ἀνεγείρῃ τὸν θεωρητικὸν κόσμον, τὴν πραγματικότητα, τὴν φύσιν.

Ἄφ’ οὖτε πετεύχθη κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ τελεολογικὴ κατανόησις τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου διὰ τῆς θεωρητικῆς μορφῆς καὶ ἡ ἀναγωγὴ τῆς ἵσχυος αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπὶ τούτου ἐνεργοῦσαν μορφήν, κατωρθώθησαν δύο τινά. Πρῶτον μὲν παύει παρισιῶσα ἡ πραγματικότης ἄκαμπτόν τινα καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ ὑποκειμένου ὑπαρξίν, ὑπαρξίν ἐπιβιλλομένην ἐπὶ πασῶν τῶν ἀλλων λειτουργιῶν τοῦ συνειδότος, ὡς ἀμέσως δεδομένον καὶ ἀναγνωριστέον μέτρον, αἰρομένης οὕτω ἐν ἀλλαις λέξεις τῆς ὑπεροχῆς, δι’ ἣς ἐθεώρει ὁ δογματισμὸς :αἱ πᾶσα γενικῶς προεπιστημοικὴ διανόησις περδοικισμένην τὴν «πραγματικότητα». Δεύτερον δὲ ἐδημιουργήθη κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον σφαῖρα τις ἐλευθερίας διὰ πάσας τὰς «δυνατὰς», μὴ θεωρητικὰς διαμοξφώσεις τοῦ συνειδότος, αἵτινες ἐνεφανίσθησαν οὕτω πως ἴδιῳ δικαίῳ ὡς *Ισότιμοι πρὸς τὸν αἰσθητὸν κόσμον*. Ἀφ’ οὖτος δὲν αἰσθητὸς κόσμος δύναται νὰ νοηθῇ ἄλλως εἰ μὴ διὰ τῆς θεωρητικῆς μορφῆς καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς ἀπορρεουσῶν διαφόρων θεωρητικῶν κατηγοριῶν,

δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελῇ οὗτος κριτήριον διὸ ἄλλους «κόσμους», οἵτινες, ως ἀκριβῶς καὶ ὁ αἰσθητὸς, ἐμφανίζονται ἀρνόμενοι τελεολογικῶς τὴν δικαιώσιν αὐτῶν ἐξ ἴδιαιτέρων καὶ ἀνεξαρτήτων ἀπὸ ἀλλήλων σκοπῶν τοῦ λόγου. Τοῦτο σημαίνει ἐν σχέσῃ πρὸς τὸ ἀπασχολοῦν ἡμᾶς ἔνταῦθα πρόβλημα, δτὶ τέχνη καὶ πραγματικότης ἀποτελοῦν δύο μονάδας αἱ δυαμένας νὰ ἐκτιμηθοῦν ἐπὶ τῇ βίᾳ κριτήριου κοινοῦ. Ἐν τῇ ἀμοιβαίᾳ ταύτῃ ἀνεξαρτησίᾳ πραγματικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ ἔγκειται ἡ αὐτοτέλεια τῶν δυὸς τούτων κόσμων.

Οὐδαμοῦ ἐμφανίζεται ἵσως καθαρωτέρα ἡ ἀνεπάρκεια τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς ὑπὸ τοῦ Καὶ τὸ προκληθεῖσης ἀνατροπῆς ως δημιουργίας ἀποκλειστικῶς γνωσεολογικῆς σημασίας — ἐφ' ὅσον νοεῖται ἡ γνωσεολογία ως ὁ φιλοσυφικὸς ἔκεινος ἀλάδος, ὅστις ἡπὲρ πάντα ἄλλον κέκτηται χαρακτῆρα εἰδικῆς ἐπιστήμης — ἢ εἰς τὰς συνεπείας, ἃς ἔσχεν αὕτη διὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς αἰσθητικῆς, τῆς ἀποβίλευσις εἰς τὸ νὰ νοήσῃ τὴν τέχνην ως αὐτόνομον σφαιραῖν ἀνθρωπίνης καλλιεργείας. Ἐν τῇ χαρακτηριζούσῃ τὴν διανόησιν τῆς σύμμερον ἀποστροφῇ πρὸς τὴν «γυμνὴν» λογικὴν λησμονεῖται εὐκόλως, δτὶ μὲν γενικάλι περὶ κόσμου ἀντιλήψεις τόσον τῆς ἀρχαιότητος ὅσον καὶ τῆς γεωτέρες ἐποχῆς ἀνέκυψαν πάντοτε ως συνέπειαι νέων λογικῶν προσανατολισμῶν. Ἀνευ τῆς διαλεκτικῆς τοῦ *Πλάτωνος* δὲν θὰ ἥδινατο νὰ γεννηθῇ ὁ τύπος ἔκεινος τῆς μεταφυσικῆς, ὅστις ἐκυριάρχει τοῦ δυτικοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος — οὐχὶ βρεβαίως ἀνευ ἀντιρρήσεων, πάντως ὅμως κατ' οὖσίαν νικηφόρως — μέχρις αὐτοῦ τούτου τοῦ ΗΙ' αἰῶνος. Ἀνευ τῆς «κριτικῆς τοῦ καθαροῦ λόγου» τοῦ Καὶ τὸ δὲν θὰ ἥτο δυνατὸν κἄν νὰ ὑπάρχῃ ὁ γερμανικὸς ἰδεαλισμός, ὅστις προεκάλεσε καὶ πέραν τῆς σφαιρίσας τῆς φιλοσοφίας γενικὴν ἀναγέννησιν ἐφ' ὅλων τῶν πεδίων πνευματικῆς δημιουργίας. Ἀνευ τῆς διαλεκτικῆς τοῦ Ηεγείλ δὲν θὰ ἥτο δυνατὸν νὰ ἐννοηθῇ ἡ οἰκονομικὴ περὶ κόσμου θεωρία καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ θεμελίωσις τοῦ σοσιαλισμοῦ, ὃσονδιήποτε μακρὰν τῆς σκέψεως τοῦ Ηεγείλ καὶ ἐὰν ἔκειντο αἱ συνέπειαι αὗται. Ἐννοεῖται, δτὶ δὲ Καὶ τὸ οὐδέποτε παρέλειψε τὴν εὐκαιρίαν, ὅπως τονίσῃ ὅτι αἱ κριτικαὶ αὐτοῦ ἔρευται ἔχουν προπαρασκευαστικὸν χαρακτῆρα. Τὸ δὲν ὅμως δὲ «προπαρασκευαστικὸς» οὗτος χαρακτῆρας ἥτο προωρισμένος νὰ ἀποδώσῃ πολλοὺς καρπούς, τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ μεγάλεσσον καὶ τὴν μεγαλοφυῖ φύσιν τοῦ ἔργου του, ἡ δὲ γεωτέραι αἰσθητικὴ ὁφεῖται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Καὶ τὸ κατὰ κριτικὸν τρόπουν γενομέ-

νην θέσιν τῶν προβλημάτων οὐχὶ μόνον τὴν μέθοδον, ἀλλὰ καὶ τὸ θεμελιώδες αὐτῆς πρόβλημα.

‘Αφ’ οὖν ὁ Kant ἀπήλλαξε τὸν λόγον ἐν γένει ἀπὸ τῆς ὑπηρετικῆς θέσεως, ἵνα κατεῖχεν οὗτος ἀπέναντι τῶν «δεδομένων» τῆς πραγματικότητος, καὶ ᾧ εγγύως εἴη τὴν ἐιεργὸν δημιουργικὴν λειτουργίαν αὐτοῦ, κατώρθωσε νὰ διαγνώσῃ τὴν κατὰ λόγον ἐνέργειαν τῶν εἰδικῶν μορφῶν τοῦ συνειδότος εἰς ὅλας τὰς σφαιρὰς τοῦ πολιτισμοῦ. ‘Η ὑπὸ αὐτοῦ παραληφθεῖσα καὶ μηδέποτε πλήρως ἀποσβεσθεῖσα κληρονομία τῆς λογοκρατικῶς προσανατολισμένης νεότητός του ἡμπόδισε βεβαίως τοῦτον πιλλάκις ἀπὸ τοῦ νὰ ἔξαγαγῃ τὰ συμπεράσματα ἐν τοῖς καθ’ ἔκαστον, τοῦθ’ ὅπερ ἐν τῇ «κριτικῇ τῆς αἰσθητικῆς δυνάμεως τῆς κρίσεως» ὀδηγεῖ πολλάκις εἰς ἀσυμβίβαστον ἀντίφασιν μεταξὺ τῆς παραδεδομένης διδασκαλίας καὶ τῆς νέας γνώσεως. Τὴν κατάλυσιν τῶν τοιούτων ἀντιφάσεων ἀφῆκε διὰ τὰς μελλούσας γενεάς, αἱ δοκοὶ ἐπιτρέπετο πλέον νὰ θεωρήσουν ὡς ἀνήκουσαν εἰς τὸ παρελθόν τὴν λογοκρατικὴν στενότητα τῆς ἴδιας αὐτοῦ ἐποχῆς.

‘Η θεωρία τῆς τέχνης ὡς αὐτογόμου, ἀνεξαρτήτου καὶ ἀφ’ ἑαυτῆς μόνον δεσμευομένης δημιουργίας εῦρε παρὰ Kant καὶ τῇ γεωτέρῃ αἰσθητικῇ τὴν καθαρωτέρην ἐκδήλωσιν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ περὶ τῆς μεγαλοφυΐας, ὡς τοῦ καλλιτεχνικοῦ δημιουργοῦ καὶ νομοθέτου. ‘Η φράσις, ὅτι «αἱ καλαὶ τέχναι ἴναι τέχναι τῆς μεγαλοφυΐας», νέκτηται νόημα ἀνάλογον πρὸς τὴν φράσιν, ὅτι «ὅ νοῦς δίδει τὸν καμμὸν εἰς τὴν φύσιν». ‘Οπως δικαιώνεται ἡ πραγματικότης διὰ τῆς κατηγορίας, οὗτο πως δικαιώνεται φιλοσοφικῶς καὶ ἡ τέχνη διὰ τῆς μεγαλοφυΐας. Μόνον ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τῶν γνωσεολογικῶν ἐπιτευγμάτων, ἀτινα ἐγγνωρίσαμεν ἡδη, ἢτο δυνατὸν νὰ σημάνῃ ἡ ἐννοια τῆς μεγαλοφυΐας κάτι περισσότερον περιληπτικοῦ τινος δνόματος πρὸς χαρακτηρισμὸν μυστηριωδῶν δυνάμεων καὶ ἀνεξηγήτων ἴδιοτήτων ἀτόμου, δυναμένου διὰ τοῦ δνόματος τούτου πολὺ συχνὰ καὶ εὐκόλως νὰ δικαιολογῇ τὴν εἰς μηδένα νόμον ὑποκειμένην αὐθαιρεσίαν του καὶ τὸ κενὸν ἴδεων βάθος του. Χαρακτηρίσας κάποτε ὁ Jakob Burckhardt τὴν μεγαλοφυΐαν ὡς «τὴν σύμπτωσιν γενικοῦ καὶ εἰδικοῦ», διετύπωσεν ὅτι ἐνόει καὶ ὁ Kant διὰ τῆς λέξεως «μεγαλοφυΐα». Οὕτε ἡ αὐθαιρεσία ἐπιτρέπεται νὰ ἀναχθῇ εἰς νόμον οὔτε ἡ ἴδιοτροπία τῆς στιγμῆς νὰ καταστῇ μοιραία ἀνάγκη· ἀλλ’ ἡ ἀτομικότης τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου κατὰ τὴν οὓσιαν αὐτῆς είναι

ταῦτοχρόνως τί τὸ γενικόν, τουτέστι κάτι, τὸ δποῖον ἔχει τὸ δικαιώμα νὰ ἀξιώσῃ γενικὴν ίσχὺν πρὸ τοῦ καλλιτεχνικοῦ συνειδότος.

Χαρακτηρίζοντες τὴν αὐτονομίαν τῆς αἰσθητικῆς σφράγας ὡς τὸ θεμελιώδες πρόβλημα τῆς αἰσθητικῆς, λέγομεν ταῦτοχρόνως, ὅτι ἡ αἰσθητικὴ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ περιορισθῇ εἰς τοῦτο καὶ μόνον. Ἡ συγκρότησις τοῦ καλλιτεχνικοῦ κόσμου παρέχει πρὸς λύσιν εἰς τὴν αἰσθητικὴν ἔρευναν πλήθυν προβλημάτων· ἐν τέλει δὲ ἡ αἰσθητικὴ ἔρευνα δὲν δύναται νὰ ἀντιπαρέλθῃ τὰ ζητήματα ἐκεῖνα, ἐκ τῆς λύσεως τῶν δποίων ἔξαρταί ἡ θέσις τῆς τέχνης ἐν τῷ συνδυῳ τῆς πλήρους νοήματος ζωῆς. "Οταν δὲ προχωρήσῃ ἡ ἔρευνα εἰς ἀνωτέρας σφράγας θὰ συναντήσῃ πάλιν ὅλα ἐκεῖνα τὰ προβλήματα, τὰ δποῖα εἰλόγως ἀφῆκε κατὰ μέρος ὅταν ἥρχισε τὴν ἔργασίαν της, δηλ. τὰ προβλήματα τῆς σχέσεως τῆς τέχνης πρὸς τὴν πραγματικότητα, τὴν ἡμικὴν καὶ τὴν θρησκείαν. Ἡ καποφόρος δμως λύσις τῶν κοσμοθεωρητικῶν τούτων ζητημάτων καθιστάται δυνατὴ μόνον ὅταν κατὰ πρῶτον λόγον διαγνωσθῇ ἡ τέχνη κατά τε τὰ ίδιαίτερα αὐτῆς δικαιώματα καὶ τὴν ίδιαίτεραν αὐτῆς ἀξίαν. Ἐπὶ τῶν ζητημάτων τούτων είναι δυνατὴ συνεννόησις μὲν ἐπιστημονικὴν ἀκριβολογίαν μεταξὺ πάντων ἐκείνων, οἱ δποῖοι ἀναγνωρίζοντες ἐν γένει τὴν τέχνην ὡς θετικὴν ἀξίαν, πρᾶγμα, διὰ τὸ δποῖον, ἐννοεῖται, ἡ αἰσθητικὴ οὐδένα δύναται νὰ ἔξαναγκάσῃ. Τί α σημασίαν ἔχει ἡ τέχνη διὰ τὸ σύνολον τῆς ζωῆς εἶναι ζήτημα, τὸ δλοῖον ἔξαρταί ἐξ ἀποφάσεως πηγαζούσης ἀμέσως ἐκ τῆς ἐσωτερικότητος ἐκάτου. Ἡ αἰσθητικὴ ὡς ἐπιστήμη δύναται βεβαίως νὰ διευκολύνῃ καὶ ἐπηρεάσῃ τὴν ἀπόφασιν ταύτην, ἀλλὰ δὲν δύναται καὶ νὰ τὴν προκαλέσῃ.